

Webinar 5

De lijn van de lijdende Job naar het nieuwe testament

Deel 5 in de serie 'Job en het lijden'

Haarlem - 22 mei 2023

Inhoud

1. Samenvatting van het webinar
2. Tips voor de preek
3. Vertaalaantekeningen bij de NBV21
4. Literatuur

1. Samenvatting van het webinar

1.1 Job in het Nieuwe Testament en de vroege kerk

Er zijn wel enkele toespelingen en intertekstuele verbanden met het boek Job in het Nieuwe Testament te vinden, maar alleen in Jakobus wordt Job opgevoerd (Jakobus 5:7-11). Als voorbeelden van geduld en volharding wijst de schrijver op de boer die wacht op de opbrengst van het land, op het lijden van de profeten en de standvastigheid van Job. Die standvastigheid werd uiteindelijk door de Heer beloond.

Job als toonbeeld van standvastigheid, *hupomonē*, is typisch voor hoe het verhaal van Job in de eerste eeuw werd herinnerd. Job is een ethisch voorbeeld van volharding te midden van beproevingen, zoals hij in Job 1-2 naar voren komt. Het lijden van de rechtvaardige kan een beproeving zijn, een test om te zien of iemands rechtschapenheid standhoudt. Dit biedt een model om met lijden om te gaan.

Dat is goed te zien in het Testament van Job, een eerste- of tweede-eeuwse apocriefe bewerking van het verhaal. Hierin is het vanaf het begin duidelijk dat Satan Jobs tegenstander is, en dat Job eeuwig leven zal ontvangen als hij standvastig blijft. Job is een spirituele atleet die de strijd aangaat met Satan en hem uiteindelijk verslaat, zoals Satan ook huilend moet toegeven. Deze manier van lezen is typisch hellenistisch: in veel Griekse teksten uit die tijd draait het om het weerstaan van verleidingen en begeerten.

Deze manier van lezen wordt ook voortgezet in de vroege kerk. In enkele fragmenten uit de oudst bewaard gebleven preken serie over Job is dat zichtbaar.

Severianus van Gabala, *Homilia in Iob* 3.1-5, 10

Laten wij ons toeleggen op deze avondserie over Job en ons in geloof dit verhaal van volharding voor ogen stellen. Want het zou ongepast zijn als wij tijdens een viering in de kerk zouden terugschrikken voor de waarheid, terwijl de vroomheid van Job niet verslapte toen hij op een

mestvaalt zat. (...) Van hem wonnen de wormen het niet, maar zal het zweet óns te machtig worden?

Severianus van Gabala, *Homilia in Iob* 3.192-194

Job hoorde het en droeg het opnieuw waardig. Zijn volharding was werkelijke standvastigheid die het duurt tot het einde. De redder zegt hierover: 'Wie standhoudt tot het einde zal worden gered' (Mat. 10:22).

Severianus van Gabala, *Homilia in Iob* 4.88-93

Dat Job 'buiten de stad' en de stadsmuur was (Job 2:8 LXX) was een beeld van Christus' kruis. Daarom zegt Paulus: 'De offerdieren, waarvan het bloed het heiligdom wordt binnengedragen, worden buiten het kamp verbrand. Daarom,' staat er, 'heeft ook Jezus, om het volk te heiligen, buiten de stadspoort geleden' (Hebr. 13:11-12). Christus leed buiten de stadspoort; Job zat 'buiten de stad op een mestvaalt'. Het zaaisel van vroomheid, het zaaisel van standvastigheid, bemest en zo vruchtbaar gemaakt door rampspoed, zat 'op een mestvaalt', wachtend op Hem 'die de arme verheft uit het stof en wie alles ontbeert doet opstaan van de mestvaalt' (Ps. 112 [113]:7).

Jobs standvastigheid is verder een tegenbeeld van Adam, die juist zwichtte. En hij is een voorafschaduw van Christus. De volhardende Job zit al het boek Job zelf zit, met name in het prozagedeelte. Maar het is ook een versmalling en transformatie van wat het boek Job zelf in zich heeft. Daarom is het heel mooi dat we óók het boek Job zelf hebben.

1.2 Het Jobmodel in de evangeliën, met name Marcus

In Job vinden we de gedachte dat de satan de rechtschappen en onberispelijke Job met toestemming van God op de proef stelt. Die voorstelling wordt in eeuwen voor het begin van de jaartelling verbonden met drie andere tradities. De satan als beproever uit het boek Job wordt in een apocalyptisch kader geplaatst, in het kader van de strijd tussen goed en kwaad, waaruit Gods getrouwen, die de test hebben doorstaan, uiteindelijk gered zullen worden. Als we de interessante studie van Susan Garrett, *The Temptations of Jesus in Mark's Gospel* (1998) volgen, is dit model ook te vinden in het Nieuwe Testament. Zij zet vier uitgangspunten rond het thema beproeving op een rijtje (p. 42):

- a. Net als Job kan de rechtvaardige aanvallen verwachten van Satan (zie Luc. 22:31-32).
- b. Satan ziet de beproevingen die hij brengt als een wedstrijd waarin reputaties op het spel staan (zie Mat. 4:3, 6).
- c. Satan kan alleen het lichaam aantasten, niet de ziel van de rechtvaardige, zo lang deze trouw aan God blijft (zie Mat. 10:28; Marc. 14:38).
- d. Satan heeft toestemming van God maar heeft tegelijk slechte bedoelingen (Mat. 6:13).

De beproeving van Jezus kennen we uit twee versies. Bij de doop wordt Jezus door God aangewezen als zijn Zoon, waarna Jezus door de Geest de woestijn in wordt gedreven om beproefd te worden. Dit volgt hetzelfde patroon als het boek Job: eerst een goddelijke proclamatie over iemands status, waarna de satan met zijn beproeving komt. God en de duivel hebben allebei de hand in de beproeving van Jezus, maar zijn uit op verschillende uitkomsten. En Jezus' status als Zoon van God staat op het spel. Als Jezus de beproeving doorstaat, blijkt zijn betrouwbaarheid als Zoon van God.

De tests in Matteüs en Lucas draaien om drie zaken:

1. Jezus weigert zelf zijn Zoonschap te bewijzen, alleen God kan dat doen.
2. Jezus weigert God op de proef te stellen door God zichzelf te laten bewijzen.
3. Jezus weigert iemand anders dan God alleen te aanbidden.

Vaak worden deze beproevingen ook op een algemenere manier uitgelegd: het zou dan gaan dan om

- het opofferen of veronachtzamen van het geestelijke ter wille van materiële behoeften,
- het op magische wijze afdwingen van goddelijke hulp,
- en het verkopen van je ziel aan de duivel voor wereldse macht.

Dit raakt aan de kern van Jezus' boodschap over het koninkrijk van God. Als we het verhaal van Marcus volgen, wordt Hij door zijn tegenstanders geregeld op de proef gesteld: Marcus 8:11-13; 10:2; 12:15. Jezus tegenstanders stellen Hem op de proef omdat ze niet willen geloven dat Hij de Zoon van God is. Ze zijn blind voor de geheimen van het koninkrijk van God. Maar de leerlingen van Jezus komen er niet veel beter af. Ze zijn op zijn best slechts halfblind. Ze begrijpen met name niet dat Jezus moet lijden. Vanuit toenmalige denkwereld is de oorzaak Satan (zie Marcus 4:14; 8:32-33). Jezus doorziet dat Satan Petrus gebruikt om Jezus van de gehoorzaamheid aan Gods plan af te brengen. Petrus is nog halfblind. Hij kan wel zien dat Jezus de messias is, maar niet dat Hij moet lijden. En daarom is Satan in staat om van hem gebruik te maken.

Het boek Job is een verhaal op twee niveaus. In de raamvertelling ruïneert de satan Job helemaal, maar Job houdt zijn rug recht. En dan komen de vrienden op het toneel, en opnieuw moet Job zijn rug recht houden. Naast de hemelse test staat een aardse test. De eenduidigheid van het verhaal van de hemelse test biedt houvast voor het complexere verhaal van de beproeving door de vrienden. In het evangelie is er structureel een vergelijkbare opbouw. Enerzijds is er de hemelse test: God die Jezus naar de woestijn brengt om door de duivel beproefd te worden. Maar dan begint Jezus optreden op aarde en verschijnen zijn tegenstanders en volgelingen op het toneel. Opnieuw moet Jezus de proef doorstaan. Maar het ergste moet dan nog komen: zijn lijden en sterven. Het wóórd 'beproeving' komt op één betekenisvol moment voor, namelijk in Getsemane, als het moment nadert dat Jezus wordt uitgeleverd aan de zondaars. Verder wordt Jezus' lijden in het Nieuwe Testament vaker aan beproeving gekoppeld (Heb. 2:18; 4:15). Als je je met deze lens kijkt, kun je zeggen dat bij zijn arrestatie de beproeving in volle hevigheid begint. Als dat moment nadert, voelt Jezus zich onrustig en angstig worden. Hij voelt de aantrekkingskracht van een gemakkelijker weg. Net zoals Hij zelf deed, vermaant Hij de leerlingen de Vader te vragen de beproeving te voorkomen (Marc. 14:38). Bij Job neemt de satan in de tweede ronde speciaal zijn lichaam als doelwit. Lichamelijk lijden zorgt ervoor dat mensen beslissingen nemen tegen hun geestelijke belangen in. Waakzaam zijn en bidden is de aangewezen weg om stand te houden in beproeving. In het gebed van Jezus zit een zekere dubbelheid: Hij vraagt aan God om de beproeving weg te nemen, maar belijdt direct daarna zijn gehoorzaamheid aan de wil van God. Door het zo op te schrijven, laat Marcus zien dat Jezus naast zijn bereidheid om te lijden een echt menselijk verlangen had om te leven. En dat je mag bidden om niet in beproeving gebracht te worden. Het is als het ware de zesde bede van het Onzevader in de praktijk.

De voorbereiding van Jezus op zijn beproeving heeft effect. Dat wordt zichtbaar in Marcus' verslag van Jezus' verhoor en verloochening (14:54-72). Jezus' houding is oprecht en standvastig. Daartegenover is Petrus' houding tweeslachtig: zijn verloochening laat zien dat hij zijn aardse belangen boven zijn loyaliteit aan Jezus stelt. Hij zwicht in de beproeving. En dat komt omdat hij in Getsemane niet

waakzaam was en niet bad. Driemaal vond Jezus hem in slaap, en driemaal verloochent Petrus Hem. Jezus wordt door iedereen verlaten, en men probeert Hem steeds van zijn weg af te brengen. Aan het kruis bereikt Jezus het diepste moment van zijn beproeving: God is niet langer aanwezig voor Jezus (15:34). Van God verlaten zijn, betekent dat God je niet te hulp komt. Soms onthoudt God zijn hulp om iemand op de proef te stellen (2 Kron. 32:31, *Test. Jozef* 2:4-7). Jezus' uitroep laat tegelijkertijd zien dat Jezus God niet verlaten heeft en dat Hij trouw Gods Zoon blijft. Dat is precies wat de centurio concludeert (15:39b). Jezus' woorden staan in de traditie van de psalmen, en ook Job (zie Job 7:11; 6:10c). Dat Jezus de ultieme test doorstaat blijkt wellicht ook uit het scheuren van het voorhangsel van de tempel. Het allerheiligste van de tempel staat voor de aanwezigheid van God. Eerder in het evangelie, bij de doop van Jezus, scheurt de hemel open en wijst Jezus God aan als zijn Zoon. En hier scheurt de tempel open in reactie op Jezus' schreeuw naar God. Dat het voorhangsel van de tempel scheurt, van boven tot onder, kun je dus lezen als Gods antwoord op Jezus' trouw. Hij bekrachtigt Jezus' trouw en standvastigheid. Omdat Jezus de beproeving doorstaan heeft, aanvaardt God zijn dood als een waardig en volkomen offer.

Het is bij dit alles goed te bedenken dat het lijden in het Nieuwe Testament over het algemeen niet ter sprake wordt gebracht in algemene zin, in de context van het probleem van het lijden. Het lijden komt op een toegespitstere manier ter sprake, namelijk lijden omwille van Jezus' naam. In dát lijden gaat het erom dat je de juiste keuzes maakt.

1.3 Gods antwoord op Job en Jezus' bemoediging

Bij het antwoord van God aan Job hebben we gezien dat God ook zorgt voor de natuur die buiten de macht van de mens ligt. Voor Job leek het erop dat de wereld een en al chaos is. Maar ook al ziet Job het niet, toch heeft God de wereld in de hand. In die context komt het voeden van de raaf aan de orde (Job 38:41; vgl. Ps. 147:9). Dit beeld van de raven gebruikt Jezus ook als Hij het heeft over de zorgen om het dagelijks bestaan. Hij herinnert zijn leerlingen eraan dat kunt vertrouwen op God (Q, vgl. Mat. 6:25-33 en Luc. 12:22b-31). Als God zelfs onreine en onheilspellende raven, die niets doen, voedt, hoeveel te meer zal God voor mannen zorgen, die wel zaaien, oogsten en voorraadschuren vullen. Hetzelfde geldt voor onbetekenende lelies, die God met zorg kleedt maar niet werken en weven. Hoeveel te meer zorgt God voor vrouwen die dat wel doen. Het punt is uiteraard *niet* dat je niets meer hoeft te doen, maar dat je eenvoudig op Gods zorg kunt vertrouwen, die als een vader weet wat ieder nodig heeft. Jezus verlegt de blik van de dagelijkse zorgen, via de schepping, naar Gods vaderlijke zorg. Dat is een variant op de rede van God in Job 38. Daar draait het om Gods controle over de wereld. Als God waakt over de domeinen waar de mens zich niet durft te vertonen, hoeveel te meer dan over de menselijke wereld.

1.4 Het lijden van Job en het lijden bij Paulus

In Job gaat het erom dat lijden niet betekent dat je God kwijt bent. Het gaat Paulus in Romeinen 5-8 erom dat het lijden van de gelovigen niet op gespannen voet staan met hun status als kinderen en erfgenamen van God. In dit verband schrijft Paulus over de schepping die als in barensweeën zucht en lijdt. En zij niet alleen, ook de gelovigen zuchten in hun sterfelijke bestaan. Met andere woorden, het lijden gaat niet zonder klacht, zonder schreeuw of zucht. En ons klagen wordt verder gedragen door de Geest, die ons te hulp komt in onze zwakheid, en met woordloos zuchten een volmaakt appèl op God doet ten gunste van ons. Het gebed neemt hier dus de vorm aan van de klacht, van het zuchten. In de

uitleg van Job is de vraag: is de uithaal van Job naar God een vorm van godslastering, of is het juist een uiting van godsvertrouwen? In het licht van wat Paulus schrijft zou je kunnen zeggen: Jobs schreeuw naar God om recht is een ultieme vorm van gebed. En voor die schreeuw is plaats in het Nieuwe Testament.

2. Tips voor de preek

Tip 1: Volharding leidt tot betrouwbaarheid

Het is een belangrijk thema in de Bijbel dat wie zich aan het goede toewijdt, op de proef gesteld wordt. Het komt er soms aan keuzes te maken die tegen aardse belangen in gaan. Als je moet lijden omwille van de gerechtigheid, blijkt of je kunt volharden en standhouden. Wie de test doorstaat, is betrouwbaar gebleken. Jezus is hiervan het ultieme voorbeeld. Wie is er onze trouw meer waard, dan Hij die volkomen betrouwbaar is gebleken? En Hij kan als volmaakte hogepriester zijn volgelingen bijstaan als zij beproefd worden. Wie standhoudt tot het einde, zal worden gered.

Tip 2: De schreeuw van Job, de schreeuw van Jezus, en onze schreeuw

De schreeuw vanuit het lijden wordt soms wat wantrouwig bekeken. Mag een gelovige wel zo met God omgaan? In de preek kan een lijn getrokken worden van de schreeuwende Job, die desondanks vasthield aan God als zijn redder, naar de schreeuw van Jezus aan het kruis. En ten slotte naar het zuchten van de gelovigen, van wie het onvolmaakte bidden in volmaakte zuchten door de Geest bij God gebracht wordt.

3. Vertaalaantekeningen bij de NBV21

Over beproeving en de vertaling van het Onzevader in de NBV21 zij verwezen naar: Matthijs de Jong en Ilse Visser, 'Het Onzevader in revisie. Matteüs 6:9-13 in de Nieuwe Bijbelvertaling' in: *Met Andere Woorden* 37/1 (mei 2018), 6-23, debijbel.nl/bericht/het-onzevader-in-revisie.

4. Literatuur

Adela Yarbro Collins, *Mark. A Commentary*, Hermeneia, Minneapolis 2007.

Matthijs de Jong en Ilse Visser, 'Het Onzevader in revisie. Matteüs 6:9-13 in de Nieuwe Bijbelvertaling' in: *Met Andere Woorden* 37/1 (mei 2018), 6-23, debijbel.nl/bericht/het-onzevader-in-revisie.

Susan R. Garrett, *The Temptations of Jesus in Mark's Gospel*, Grand Rapids / Cambridge 1998.

Nicholas List, 'Job's Endurance (Jas 5:11b)' in: *Novum Testamentum* 64/4 (2022), 469-488, doi.org/10.1163/15685365-bja10027.

Juditha J. Oosterhuis-den Otter, *Four Pseudo-Chrysostomian Homilies on Job (CPG 4564, BHG 939D-G). Transmission, Critical Edition, and Translation*, diss. Vrije Universiteit Amsterdam, Amsterdam 2015.

Markus Tiwald, *Kommentar zur Logienquelle*, Stuttgart 2019.

Michael Wolter, *Der Brief an die Römer*, 2 dln., Neukirchen-Vluyn/Ostfildern 2014/2019.